

דיוקן של מהפכן ערבי

דרכו של אנטואן סעאדה

אליהו אילת

ליים והשאננים המסכנים בהתנהגותם עויינת-
החברה את עתיד האומה הערבית.

ב

על אחד מגיבורי המחזה, אנטואן סעאדה, שה-
כרתיו היכרות אישית, הנני לספר כאן. רק מעט
נכתב עליו בעברית. אישיותו ופעולתו — כאחד
ממתחילי התמורות הרעיוניות והארגוניות במח-
נה הערבי בעשרות השנים האחרונות — עדיין לא
זכו להערכה גאונית.

התוודעתי לסעאדה בימי לימודי באוניברסיטה
האמריקנית בבירות בשנים 1931-1934. ואכן ב-
שנים ההן צעד האיש ראשית צעדיו בהפצת
דעותיו בקרב תלמידיה ומוריה הערביים של
האוניברסיטה, בעיקר מהלבנון, וגם מסוריה,
ארץ-ישראל ועבר-הירדן. בהצטרפו ב-1932 לח-
בר המורים של האוניברסיטה להורות גרמנית,
היתה זו לזירת פעולתו העיקרית, וניתן לו להס-
תייע במעמדו האקדמי לצורך מגעיו הפוליטיים,
הגלויים והחשאיים.

מפי סעאדה ומפי חבריו גודע לי משהו מתול-
דותיו ומעשיו לפני בואו לבירות. הוא נולד בש-
נת 1899 בכפר דיר אל-שווייר שבלבנון לאב בן
העדה היונית-אורתודוקסית ולאם בת מיסינגרים
אמריקניים, בת העדה הפרוטסטנטית-פרסבי-
טריאנית, ילידי הלבנון שניהם. אביו, ד"ר ח'ליל
סעאדה, קנה השכלתו הרפואית באוניברסיטה ה-
אמריקנית בבירות ויצאו לו מוניטין כמחבר מא-
מרים בעניני רפואה שהיה מפרסם בכתבי-עת
לבנוניים ומצריים. מנעוריו הגה בתחיה הערבית
וקשר קשרים עם המחתרת הלאומית שפעלה בי-
מי שלטון התורכים בסוריה ובלבנון. מחמת רדי-
פת השלטונות, גלה עם משפחתו למצרים. בקהיר
הקים כתבי-עת רפואי בערבית, גם הרבה לכתוב
מאמרים על נושאים כלליים בעתונות המקומית,

בבירות זכתה לפני זמן מה להצלחה רבה הצגת
מחזהו של המספר והמחזאי הלבנוני האשם מח-
פוז. "מדוע דחה סירחאן סירחאן את אשר אמר
לו 'המנהיג' על פראג'אללה אל-חילו בסטיריאו
71"? זה שם המחזה, עירוב פוליטיקה וארוטיקה,
הדן בשאלה הפלשתינאית מתוך הזדהות עם הל-
חמים לפתרונה באמצעי טרור. הבל על קיפוח
חיי אדם, במקרה זה הסנטור רוברט קנדי, אומר
המחזאי, ואולם המעשה אשר עשה סירחאן השיג
את מטרתו: הוא עורר את דעת הקהל בארצות-
הברית ומחוצה לה על רחשי לבו של פטריוט
ערבי ועל זכויות התושבים במולדתם השדודה
על ידי הציונים.

הדמויות העיקריות במחזה הן סירחאן סירחאן
עצמו וכן פראג'אללה אל-חילו ואנטואן סעאדה.
הראשון נמנה עם מנהיגי המפלגה הקומוניסטית
בלבנון, וב-1961 נאסר על ידי השלטונות הסור-
יים ומת אחרי עינויים קשים בבית-הסוהר בדמ-
שק. אנטואן סעאדה (הוא 'המנהיג' שבמחזה) היה
מייסד המפלגה הסורית הלאומית ומנהיגה עד
שנפל גם הוא בידי הסורים, ולאחר שהוסגר לשל-
טונות הלבנון הוצא להורג ביולי 1949 בעוון אר-
גון מרד מזויין במשטר הקיים במדינה. שניהם —
פראג'אללה אל-חילו ואנטואן סעאדה — היו לא-
חר מותם לקדושים בקהל חסידיהם בארצות ערב.
"סטיריאו 71" הוא שם הדיסקוטק שבו מתרכ-
זים חיי ההוללות של ה"רשעים" במחזה, מרדפי
תענוגות עשירים והולכי בטל, שאין להם בעול-
מם דבר זולת סיפוק יצריהם, המתנכרים לכל
חובותיהם הלאומיות והחברתיות.

המחזה בא לחשוף את התהום הפעורה בחב-
רה הערבית של זמננו בין קבוצת האידיאליס-
טים הקטנה העושה לטובת הכלל והמקריבה את
חיייה למען מטרתיו וצרכיו, לבין היסודות הטפי-

ואכן שלהי שנות העשרים היו ימי משברים חברתיים, כלכליים ומדיניים בעולם. ממרחקי אמריקה גראה העולם הישן אחוז בסכך ועוזעים חמורים: המדינות המנצחות במלחמה מתחרות ביניהן על חלוקת השלל ונאבקות כדי לפצות את עצמן על גזקי המלחמה; רוסיה הסובייטית מוטלת בלבטים קשים מתקופת לנין לתקופת סטאלין; באיטליה ובגרמניה עולים לשלטון כוחות הפאשיזם, שעם כל התנגדותם לקומוניזם משותפת להם ולו שלילת חופש היחיד והמשטר הדמוקרטי. ובעוד אירופה נאבקת עם הבעיות הקשות שהורישה המלחמה ועם התמורות ביחסי עמים ומדינות שקמו על חורבות הקיסרות האוסטרו-הונגרית ורוסיה הצארית, גושבת רוח חדשה במרחבי אסיה המתעוררת נגד אדנותן של המצמות הגדולות הבנויה על ניצול כלכלי ודיכוי לאומי: בהודו ובסין גובר הזרם העממי החותר לעצמאות מדינית; אתא-טורק, המחולל מהפכה בחיי העם התורכי, נעשה סמל התעוררות לאומית לאיזור כולו; ובפרס פתח ריזא שאה פהל-ווי תקופה חדשה בתולדות המדינה, שהיתה כמה דורות שדה-תחרות בין בריטניה ורוסיה.

שונה היה המצב בחלקים אחרים של המזרח התיכון. באחמד סעד זגלול מצאו המוני העם המצרי מנהיג יחיד במינו באישיותו הכאריזמטית ובהשפעתו על תולדות מצרים החדשה, אולם המרד שניסה להצית נגד השלטון הזר לא השיג את מלוא מטרותיו. ובעוד החלקים המפגרים ביותר שבעולם הערבי — ערב הסעודית ותימן — זוכים לעצמאות מדינית, נטושה בארצות ערב המתקדמות יותר, שחולקו כאזורי השפעה בין בריטניה וצרפת, המערכה בין הכוחות היריבים בתוך המחנה. הפילוגים הפנימיים מקיילים על התבססותו של השלטון הזר, ולא ייפלא אם שלטון זה עושה כמיטב יכלתו ללבותם.

כך, פחות או יותר, היו פני העולם והמזרח התיכון בשעה שאנטואן סעאדה, על סף שנת השלושים לחייו, החליט למסור את הנהלת עסקי אביו המנוח בידי עוזריו ולצאת לסיור ממושך באירופה ובמזרח התיכון.

שבהם עורר את המשכילים הערביים לרעיון ה"תחיה הלאומית. תנאים חמריים קשים במצרים אילצו את ד"ר סעאדה לבקש מזלו מעבר לים, וכך, אחר ישיבה של שנים אחדות בקהיר, היגרה המשפחה לבראזיל, שם היו לד"ר סעאדה קרובים. בריאוד-דה-ז'אניירו זנח הרופא את מקצועו ונעשה עסקן פעיל בקרב הקהילה הלבנונית הגדולה שם, וגם עורך ומוציא-לאור של עתון יומי וש"בועון ספרותי בערבית. ד"ר סעאדה ראה ברכה ביוזמתו הספרותית ועד-מהרה חדרו כתבי-העת שלו לבתי המהגרים הערבים בארצות אמריקה הלטינית כולה. בראש מטרותיו היתה המלחמה בפיצול בקרב המהגרים הערבים על רקע דתי ועדתי. הוא קרא לטיפוח הלאומיות הערבית הצרופה ולשמירת השפה הערבית והקנייתה לדור הצעיר של המהגרים. לדברי הבן הצליח אביו לתרום תרומה רבת-ערך לשמירת אופיים הערבי של רוב המהגרים, שאגב התערותם בחברה הפלוראליסטית והסובלנית של בראזיל לא נטשו את קנייני התרבות שהביאו עמם.

הבן, כרוב בני המהגרים, התחנך בבית-ספר ששפת הלימוד בו פורטוגזית. מאביו למד ערבית ומאמו אנגלית. בבית-הספר קלט אנטואן הצעיר את הערכים הרעיוניים ואת הרומאנטיקה של מלחמת השחרור הלאומי של בראזיל במשעבדים הפורטוגזים. מאביו קיבל לא רק את רגש החובה כלפי אחיו המהגרים הערביים, אלא את הכרת השליחות כלפי הלבנון, ארץ-מוצאו. להשגת למת השכלתו נשלח אנטואן לארצות-הברית, שם עשה כשנתיים באוניברסיטאות של ניו-יורק ובוסטון, כשעיקר עניינו ועיונו בנושאים חברתיים ומדיניים. אולם מותו הפתאומי של אביו בשנת 1926 החזיר אותו לריאוד-דה-ז'אניירו, שם קיבל לידו את ניהול כתבי העת הערביים של המשפחה. עתה בא במגע ישיר והדוק עם חיי הקהילות הערביות בארצות אמריקה הלטינית. הוא הרבה לכתוב בנושאים אלה, ועבודתו העיתונאית הרחיבה את אפקיו, והביאה אותו בקשר אישי עם אנשי ציבור בבראזיל ובזיקה לעניינים בין-לאומיים בכלל.

ארץ-ישראל ועבר-הירדן. מפי אנטואן סעאדה ומפי ראשי עוזריו שמעתי הסבר לדבקותם הרעיונית והמעשית בתכנית "סוריה רבתי". בביקוריו בארצות ערב נוכח סעאדה לדעת, כי אין תקווה לרעיון הפאן-ערבי אלא אם תבוא הגשמתו של-ביום שלבים. ב"סוריה רבתי" ראה מרחב בעל עבר היסטורי אחיד ומשותף לתושביו צאצאי הארמים הקדמונים, כשם שסלאמה מוסא, הוגה מצרי חשוב ומקורי, וחבריו במצרים ראו עצמם כצאצאי המצרים הקדמונים, ושארל קורם ואלברט נקאש המארוזים ומיסדי "אגודת הפניקיים הצעירים" בלבנון תלו עצמם באילן תרבות צור וצידון. התהליך שראשיתו התפוררות הקיסרות העות'מאנית סופו יהיה בהכרח עצמאות מדינית לכל חלק של אותה קיסרות הנתון עדיין לשלטון זר. במאבק זה יש להשען על נתונים היסטוריים ועל תנאי ההווה וצרכיו. לפיכך גרס סעאדה, שהקמת מדינה עצמאית אשר תכיל את שטחי המנדט הצרפתי על סוריה והלבנון והמנדט הבריטי על ארץ-ישראל ועבר-הירדן עשויה לתקן את העוול שנעשה לאיזור זה על ידי פיצולו בין המעצמות, וגם להיות צעד חשוב קדימה בהתעוררות הלאומית של העולם הערבי כולו. "סוריה רבתי", הכוללת את שיטת ה"מילת" העות'מאנית ההופכת את העדות ל"מדינה בתוך מדינה", עתידה להיות מופת ואתגר ליתר המדינות במרחב הגנועות בנגע הפירוד העדתי, פירוד זה שלא יכירנו מקור-מו במדינה מודרנית.

ד

את אנטואן סעאדה הכרתי זמן קצר לאחר בוראו לבירות. גמור-קומה ומרושל בחיצוניותו, הקפיד סעאדה על הידור גימוסיו. הפוגש אותו לראשונה התרשם מעניו הפיקחיות ומאופן דיבורו הלוהט והבוטח. קנאי בדעותיו ופסקן בהעתן, ניהן בכורש האזנה ובכשרון מתוכח בנועם ובתקיפות, מתוכח היודע לגלות את נקודות התורפה של היריב והמפתיע בבקיאותו בסוגיות חברתיות ומדיניות שונות.

זימן אותנו ג'ורג' חכים, בימים ההם מורה זוטר לכלכלה והיום סגן הנשיא של האוניברסיטה

ג

עוד בבראזיל הרבה סעאדה ללמוד לשונות, ומלבד ערבית, אנגלית ופורטוגזית קנה לו ידיעה יסודית בספרדית, צרפתית, גרמנית, איטלקית ורוסית, דבר שסייע לו במסעותיו ובמגעיו השונים. בגרמניה עשה סעאדה יותר משנה, ולפי עדויות שונות גובשה בתקופה זו השקפתו הטוטאליטרית בהשפעתה של האידיאולוגיה הנאצית. אכן לדעתו של ג'ורג' עבד אל-מסיח, מתומכיו הראשונים של סעאדה בבירות ומהפעילים בהנהגת המפלגה הסורית הלאומית לאחר שהוצא סעאדה להורג, היו השקפותיו החברתיות והמדיניות של סעאדה קרובות יותר לפאשיזם האיטלקי מאשר לתורת היטלר. הערבי שהתחנך בבראזיל, מהליברליות שבין מדינות אמריקה הלטינית לגבי המוצא הגזעי של אזרחיה, התקשה לקבל את הגזענות הנאצית. מקורות השראתו היו רבים ומעורבבים. פעם אחת שמעתי מפי סעאדה עצמו דברי הלל ושבח למשנתו של ז'ורז' סורל, שהיתה בעיניו מן התרומות החשובות ביותר למחשבה המדינית של זמננו. ואין ספק כי סורל, אשר מוסוליני והיטלר, פטן ופראנקו שתו ממימיו, היה אחד מן המקורות שמהם שאב סעאדה את דעותיו החברתיות והמדיניות. הוא פסל את הדמוקרטיה וראה במשטר טוטאליטארי ואוטוקראטי את הדרך היחידה לייצובם של החיים החברתיים והמדיניים. והוא האמין בבכורת המדינה. אביו נלחם כל ימיו בפירוד העדתי בקרב הלבנונים בארצם ומעבר לים, ומשהחל אנטואן סעאדה לראות את עצמו כמנהיג הקרוי לחולל שינויים מהפכניים בחיי החברה הערבית, היו המלחמה בפצול והתמונה באחדות האומה ועליונות המדינה אבני היסוד של מצעו הרעיוני.

אכן נראה כי רק לאחר שבע שנים בשנת 1930 לזמורה התיכון ושהה במצרים, בסוריה, בארץ-ישראל, בעיראק ועבר-הירדן, השלים סעאדה את תכניותיו על יצירת הכלי לשינויים נוקבים בחיים החברתיים והמדיניים במסגרת הגיאוגרפית שגראתה לו כוירה הטבעית למהפכה הנכספת. מסגרת זו כללה מלבד מדינת סוריה את הלבנון,

ואולי יותר מהשקפותיו של סעאדה קסמו לצ- עירים שבאו במגע עמו סגולתיו כמנהיג ומעורר לפעולות של ממש — בניגוד לדיונים ולויכוחים העיוניים שעסקו בהם בחוג הסוציאליסטי. הקלה על סעאדה העובדה שחברי החוג מצאו בתכני- יותיו הדים לרעיונותיהם על הצורך בתמורות בחברה הנחשלת במזרח התיכון ובשיפור מצב ההמונים המנוצלים. הראדיקאליזם של סעאדה ב- הגדרת הבעיות והדרך לפתרונן משך אליו את אלה שרק אתמול ראו את הדרך הנכונה לעתיד בריפורמות חברתיות, לכליות ומדיניות הדרג- יות ושללו את השיטות הטוטאליטאריות והאנטי- דמוקרטיות בין בלבוש קומוניסטי ובין בלבוש פאשיסטי. ואם עלה בידו למצוא תומכים בחוג בעל דעות סוציאליסטיות, לא ייפלא כי לא הת- קשה למשוך אחריו רבים מבני הנוער בלבנון ו- בסוריה, שהיו בטולי השקפת עולם כלשהי ואז- גיהם היו כריות לסיסמאות ראדיקאליות ומהפ- כניות, נוכח התוקפנות הגוברת של הפאשיזם וה- נאציזם באירופה, נוכח הישגי המשטרים האוטו- קראטיים בתורכיה ואיראן השכנות וקפאונה ה- מחשבתית והמעשי של הדמוקראטיה במערב.

גם העובדה שמעצמות המנדט בארצות "סוריה רבתית" היו הדמוקראטיות הראשיות באירופה — בריטניה וצרפת — מנעה רבים בקרב בני הנוער מראות בדמוקראטיה משטר נאמן לעקרונותיו, והפקידות הקולוניאלית סייעה להגביר את תחו- שת הניגוד בין תורתה של דמוקרטיה לבין הוויי- תו של משטר אימפריאליסטי.

כל הדברים הללו סייעו לאנטואן סעאדה לה- גיע, כעבור שלוש שנים, מקומץ תומכים באו- ניברסיטה האמריקנית של בירות בשנת 1932 למפלגה בת רבבת חברים (לפי החומר של השל- טונות הצרפתיים), כולם לובשי חולצות ירוקות, ובראש המפלגה מלבדו מועצה בת שנים-עשר חברים, שכל אחד מהם היה מעין "גאויליטר" נא- צי ממונה על חבל ב"סוריה רבתית".

ה

בקצת שיחות עם סעאדה עצמו, ובמרוצת הז- מן גם עם אחדים מעוזריו הקרובים, וביחוד עם

האמריקנית בבירות. בימי לבנון העצמאית מילא חכים תפקידים דיפלומטיים בכירים וייצג את ממשלתו במוסדות בין-לאומיים ובליגה הערבית. פעמים אחדות היה שר בממשלת הלבנון ואף לכהונת שר החוץ הגיע. ג'ורג' חכים היה מן ה- ראשונים שקיבלו את תורתו של סעאדה וסייע ב- ידו להקים ארגון חשאי באוניברסיטה האמריק- נית. באותה שעה עצמה היה חכים נמנה עם חברי חוג חשאי אחר באוניברסיטה, חוג של בעלי השקפה סוציאליסטית. בין המסייעים בהק- מת החוג מקרב תלמידי האוניברסיטה ומוריה היה פרופסור רוג'ר הגרי סולטו, אנגלי שהורה קודם ב"לונדון סקול אוף איקונומיקס", שם שי- מש עוזרו של הארוולד לאסקי. מטעמי בריאות הוכרח סולטו לעבור לבירות כדי להורות היס- טוריה חדשה באוניברסיטה האמריקנית. בין ה- פעילים בחוג היה גם המורה האמריקני הצעיר דוגלאס קמפבל, שלימד תורת המדינה. הייתי היהודי היחיד בחוג זה, שעם חבריו נמנו תל- מידיים ערבים אחדים מהלבנון, עיראק וסודאן, אחד או שניים מפרס ויוני אחד מקפריסין. במשך כל תקופת קיומו לא עלה מספר החברים בחוג על תריסר או קצת יותר.

חכים לא היה היחיד שביקש לרקוד בשתי חתו- נות. בשעת המאסרים שערכו בשנת 1935 השל- טונות הצרפתיים בלבנון בקרב ראשי המפלגה הסורית הלאומית שהקים סעאדה, היו בקרב שלו- שים ותשעת הפעילים שנאסרו עם ג'ורג' חכים עוד אחדים מחברי החוג הסוציאליסטי שבאוניברסי- תה האמריקנית. אכן לא מקרה הוא שבבואו לה- קים את מפלגתו ריכז סעאדה תשומת לבו בס- טודנטים שעסקו בנושאים חברתיים ומדיניים, ו- משנודע לו על החוג הסוציאליסטי, ביקש לע- שות נפשות בקרב חבריו ולעשותם לעוזריו בה- קמת מפלגתו החדשה. שהרי רוב חברי החוג ה- סוציאליסטי היו ערבים, שהשחרור מעול הזרים עמד במרכז התענינותם לא פחות מן הרעיון הסוציאליסטי — אף על פי שהשקפותיו הטוטא- ליטריות של סעאדה עמדו בניגוד גמור לסוצי- אליזם הדמוקראטי שפרופסור סולטו הטיף לו.

דין הלאומיות הסורית. אכן בימים ההם עוד לא העז איזה גורם מדיני שהוא בעולם הערבי לצאת בדרישה כה מפורשת להפרדת הדת מהמדינה. רק כעבור שנים החליטה מפלגת התחייה הערבית הסוציאליסטית לקבוע זאת במצעה, ובשנת 1969 אף בחוקה הסוציאליסטית-המהפכנית של סוריה. כדי להוציא את תכונותיו אל הפועל היה על סעאדה להקים מפלגה פעילה וחזקה, מורכבת מאנשים שיקדישו לה את זמנם, מרצם, ובשעת הצורך גם את חייהם. ארגון המפלגה ייעשה לפי מתכונת הפאשיזם: מבנה צבאי, משמעת ברזל, ונאמנות למנהיג, שהוא הפוסק האחרון בכל ענייני המפלגה. אך בעוד שמוסוליוני והיטלר החלו את הסתערוותם המהפכנית בפומבי, ברחוב, היתה פעולתו של אנטואן סעאדה במחתרת: בהקמת גרעין נאמנים לו ולרעיונותיו, כדי להתגבר על התנגדות גופים ומנהיגים רבי כוח.

היה זה הישג מרשים לאיש צעיר, זר לארצו שבה נולד אך גדל הרחק ממנה, אדם חסר קשרים עדתיים ומשפחתיים, שבהם תלויים במידה רבה סיכויי הצלחתו של היחיד בחברה הערבית, אם כעבור שנים מעטות ראה סעאדה את פעולתו נושאת פרי בנוער בלבנון, חודרת לסוריה, ואף שולחת שלוחה אל הנוער הערבי בארץ-ישׁ-ראל. בלהטו האנטי-אימפריאליסטי ובהוקעתו את חולשות החברה הערבית ופילוגיה העדתיים, היה לפה לחוגים ואישים שונים שהלכו אחריו אף שׁ לא תמיד הסכימו לכלל תכונותיו. לרשות סעאדה עמדו אמצעים כספיים ניכרים, שמקורם לא הוב-רר, והשמועה אמרה כי באו מרומא הפאשיסטית ומברלין הנאצית. אולם לא בזכות אמצעים כס-פיים הגיע סעאדה למה שהגיע. סוד הצלחתו בק-רב הנוער וההמונים היה טמון קודם כל בתורתו המהפכנית והראדיקאלית. בחירתו של אנטון סע-אדה על-ידי המועצה העליונה של המפלגה ה-סורית הלאומית כמנהיג המפלגה לכל ימי חייו השלימה את התהליך הארגוני של כינון מפלגתו: מראשיתה החשאית בקרב תלמידי האוניברסיטה האמריקנית בבירות ועד הופעתה הפומבית ברחוב כשהיא נאבקת להגשמת מטרותיה.

ג'ורג' עבד אל-מסיה, אשר עמו גרנו, אני ואשׁ-תי, בדירה אחת בבירות, ניתן לי להתרשם איך ראה סעאדה את המציאות בעולם הערבי, ובאי-לו דרכים ביקש לחולל את התמורות הרצויות לו בחברה ה"סורית" בתוך המסגרת המדינית הנכספת שבין הרי הטאורוס בצפון וגבול מצרים בדרום, בין מדבר סוריה במזרח והים התיכון ב-מערב, מסגרת מדינית עצמאית ובלתי תלויה בכל גורם חיצוני. עיקר ראשון בתכניתו היה השימוש באמצעים שיקצרו את התהליכים ויקלו על ביסוס ההישגים שיבואו בעקבות התמורות המהפכניות. סעאדה כפר בסיכוי לחולל תמורות בדרכים דמו-קרטיות, ולו רק משום שהחברה ה"סורית" אינה כשרה לשלטון דמוקרטי ופרלמנטרי. יתר על כן, הוא ראה במשטר הטוטאליטארי שיטה מדינית סבירה ויעילה יותר מזו הדמוקרטית שנכשלה, לדעתו, אפילו במדינות אירופה המפותחות.

עיקר אחר בתכניתו נבע מהערכת המצב המ-דיני בעולם הערבי, הערכה שנתגבשה כנראה לאחר ביקוריו במצרים ועיראק. בעיני סעאדה היתה מצרים ארץ בעלת היסטוריה ומסורת מש-לה, שונה בהרבה מן הארצות דוברות הערבית מזרחה מסואץ. בעיראק מצא סעאדה חבלי לידה קשים של מדינה שעדיין לא היתה לאומה. את ערב הסעודית פסל כבעלת משטר תיאוקרטי. לדידו, המדינה הסורית הגדולה לכשתקום, תצ-טרך, לשם יציבותה, להשען על עקרונות אלו: (1) הפרדת הדת מהמדינה; (2) ביטול כל שריד למשטר הפיאודאלי; (3) יחס הוגן לעובד וצר-כיו; (4) ארגון החיים הכלכליים וניהולם בהתאם לאינטרסים של המדינה. סעאדה היה חסיד של תורת רוסי הקורפורטיבית וחבר תכניות לארגון החברה הסורית לפי עקרונותיה.

עקרונות אלה של סעאדה עמדו בניגוד גמור לאופיה הערבי-מוסלמי, המעוגן בחוק, של מדי-נת סוריה, ולצביונה הנוצרי המסורתי של ארץ הלבנון. הדגש האטאטיסטי באידיאולוגיה של סע-אדה בא להפוך את "סוריה רבתי" למדינה שאין בה מקום לשום גוף עדתי או אחר שאינו מת-בטל בפניה ולשום יחיד שאינו מקבל עליו את

ו

מתוך תפיסתו של אנטואן סעאדה על "סוריה רבתי", מדינה שאינה מכירה אלא אומה סורית אחת ואחידה, לא קשה היה להסיק את יחסו ל- בית הלאומי היהודי ולשאיפות הציוניות. מצאתי שהוא קרא ספרות ציונית וספרים על הציונות, ובמגעיו עם היהודים בברזיל ובארצות-הברית קלט דעות על יהדות בכלל. באחת השיחות על נושאים אלה שלל סעאדה את הציונות בהיותה, לדעתו, לא רק חותרת תחת זכויות הערבים בא- רץ-ישראל אלא מתנגדת לרוח היהדות גופה ול- עקרונותיה. היהודים, אמר, הם צירוף מיוחד ב- היסטוריה של עם ודת — צירוף הנוגד השקפת עולם ממלכתית מודרנית. לא במקרה הם מהווים בעיה בכל חברה ומדינה המבקשת להטמיעם ב- קרבה. כאשר שאלתי פעם אחת את סעאדה, מדוע הוא, המחפש בעבר הרחוק ביסוס היסטורי ל- "סוריה הטבעית" שבמצע המדיני שלו, שולל מהעם היהודי — היחיד שנשאר בחיים מבין כל העמים הקדומים במרחב — את הזכות לחדש את חייו בארץ מולדתו, השיב שהתרבות של ארם היתה "אוניברסאלית" וראויה שתשמש דוגמה למדינת "סוריה רבתי" כשתקום. לא כן, הדגיש, יהודה הקנאית, נושאת התודעה של עם נבחר, שהציונות שואפת להקימה מחדש. אולם עצם שלילתו של סעאדה — ובאותה מידה גם של סלאמה מוסא ושארל קורם — את התקופה המוס- למית-ערבית כנקודת מוצא להשקפת עולמו ה- מדינית, הוא שהבדיל אותם מן הלאומנים הער- בים וקירבם באופן פרדוכסלי, ואת סעאדה ב- יחוד, לציונות יותר מאשר לתנועה הפאן-ערבית, אשר הם פסלו אותה בכל צורותיה.

ברם, תהיה מה שתהיה הציונות ליהודים עצ- מם, ראה בה סעאדה סכנה גדולה ביותר לרעיון של "סוריה רבתי". הוא לא השתעשע במחשבה, שאיחוד העדות הדתיות הרבות במדינה העתידה יהיה בגדר משימה קלה. אלא שהמארונים, הד- רוזים, העלויים, היונים-אורתודוקסים, כמוהם כ- מוסלמים קרובים הם זה לזה בתרבותם ושפתם, בעוד שהיהודים בארץ-ישראל הם קיבוץ בעל מו-

צא, תרבות, שאיפות לאומיות ומדיניות משלו, עובדה שתהיה אכן-נגף למדינה הסורית המורחבת שהעלה סעאדה בתכניתו.

לא מקרה הדבר, שרוב תומכיו הראשונים של אנטואן סעאדה באוניברסיטה האמריקנית היו מבני העדות היוניות-אורתודוקסיות, היוניות-קאתו- לית והדרוזית, ומיעוטם מוסלמים, בעיקר לבנו- נים ופלשתינאים. כמעט שלא היו ביניהם בני העדה המארונית. הנוצרים שבין תומכיו סעאדה נמנו עם עדות המיעוט הנוצריות בלבנון המפר- זרות — בניגוד למארונים — על פני "סוריה רב- תי" כולה, והיה להם איפוא עניין בהקמת מדינה שבה יהיו, היונים-אורתודוקסים בעיקר, גורם ב- על-משקל יותר משניתן להם להיות בלבנון במ- חיצת המארונים, בעלי מעמד הבכורה בחיים ה- מדיניים. הדרוזים, אויביהם המסורתיים של המא- רונים, ראו גם הם תועלת בחיזוק מעמדם על-ידי איחוד הדרוזים שבלבנון עם אחיהם בג'בל אל- דרוז שמעבר לגבול במדינה אחת. היה מן הפא- ראדוקס בעובדה, שלא ההתנגדות למשטר עדתי כי אם הרגשת ההפלייה העדתית הביאה רבים מ- תומכיו סעאדה אל דגלו. מוסלמים לבנוניים-מיי- עוט גם הם במדינה שבה היה עיקר השלטון מרוכו בידי הנוצרים — וכן ערבים פלשתינאים, שה- התנגדות לציונות מילאה תפקיד ראשי בשיקולי- הם, מצאו להם אף הם מקום במפלגת הזעם וה- מהפכה של סעאדה. (אחד מהישגיה של זו בלבנון היה, שהיו בין חבריה בשנת 1935 כמאה נשים צעירות, רובן מהאוניברסיטה האמריקנית).

כאן מקום לציין, כי בעקבות הופעת המפלגה הסורית הלאומית הקימו בני העדה המארונית את תנועת הפאלאנגות, שנועדה ראשית-כל להגן על עצמאותו המדינית ועל אופיו הנוצרי של הלבנון, ולהלחם בחתירתו של סעאדה תחת העדה המארונית ומעמדה המסורתי. יחסי שני הגופים, מפלגת סעאדה והפאלאנגות, היו לשלשלת ארוכה של התנגשויות ומלחמות עד היום הזה, כשיד הפאלאנגות לרוב על העליונה, לא רק משום כוחם של המארונים, כי אם גם משום הסיוע שקיבלו בהזדמנויות שונות מראשי שאר העדות

מיר אסד אל-איובי, נתגלה לימים כחבר פעיל בה. דברים אלה עוררו דאגה רבה בקרב העדה המארונית, ובתמיכת האפטריארך של הכנסייה הוחלט לאחוז בכל האמצעים כדי לקדם את פני הסכנה. אז נוסדה, בצד הפאלאנגות, גם מפלגת האיחוד הלבנוני, מפלגה מארונית על-פי הרכב חבריה ומטרותיה, אשר יחד עם הפאלאנגות, ארגון הנוער המארוני, נעשו הכוח הלוחם העיקרי כנגד המפלגה הסורית הלאומית בלבנון.

בסתיו של אותה שנה ערכו השלטונות הצרפתיים, בלחץ העדה המארונית, מאסרים נרחבים בקרב חברי המפלגה הסורית הלאומית, ובתוכם, כמסופר, שלושים ותשעה ממקורבי המנהיג, מהם שנים-עשר חברי המועצה העליונה של המפלגה. נאסר גם המנהיג, אנטואן סעאדה, עצימו. במשפט הפומבי, שנפתח ב-17 בינואר 1936 בבירות, הואשמו סעאדה וחבריו בפעולה לא-חוקית, אך מאמצי השלטונות הצרפתיים לקשור את המפלגה בסיוע מבחוח (רוסיה דוקא!) עלו בתוהו. הנאשמים שוחררו, אך כעבור שבועות אחדים, משפירסם סעאדה את מכתבו האישי לנציב העליון הצרפתי בבירות, שבו תבע לאחד את סוריה והלבנון ליחידה מדינית אחת, נאסרו שוב סעאדה ועוזריו הראשיים והוטל איסור על פעולות המפלגה. עם שחרורם נאלצו שוב סעאדה וחבריו לרדת למחתרת.

מעתה היה קיום המפלגה קשה לאין שעור מאשר לפני 1935. כל עוד התנהלו פעולותיו של סעאדה וחבריו מאחרי דלתים סגורות, לא מצאו, כנראה, השלטונות, שעקבו בלי ספק אחר פעולות אלה, סיבה מספקת לאסרו. אך הופעתה הפומבית של המפלגה ופנייתו של סעאדה לנציב העליון הצרפתי היה בהן משום אגתגר לא רק לעדה המארונית ולעצמאות הלבנון, כי אם לשלטונות הצרפתיים עצמם הנושאים באחריות של קיום שתי מדינות נפרדות — סוריה ולבנון — לפי תנאי המנדט של חבר הלאומים. גם בדמשק עוררו פעולות סעאדה ותכניותיו התנגדות נמרצת מצד הלאומיים הערביים-הסוריים, שעמדו אז במשא-ומתן עם צרפת על הסדר מדיני, שה-

החרדות למעמדן. אך מפלגתו של סעאדה הוסיפה להתפתח. מרכז המפלגה היה בבירות וסיניפה החשוב בטריפולי. בשנת 1935 היה מספר הסניפים בלבנון שלושים וששה. בסוריה הוקמו סניפים בדמשק ובחומס, וחברי המפלגה הפלשתינאים, בשובם לארץ עם סיום לימודיהם באוניברסיטה האמריקנית בבירות, יסדו סניף של המפלגה בחיפה. תא של תומכי המפלגה מקרב יוצאי סוריה והלבנון שבמצרים אורגן בקהיר.

הרחבת פעולת המפלגה וחדירתה לסוריה היו במידה רבה פרי יזמתו ומאמציו של אחד מעוזריו אנטואן סעאדה — פואד מופריג, יליד סוריה ונתין אמריקני (אין לערבבו עם פואד מופריג, שהיה חבר בחוג הסוציאליסטי באוניברסיטה האמריקנית בבירות). לאחר שסיים בשנת 1914 את חוק לימודיו באוניברסיטה האמריקנית בבירות שימש בה שלוש שנים בהוראה. בימי מלחמת העולם הראשונה עמד במגע עם הלאומיים הערבים בדמשק, ולימים עשה במחיצתו של המלך פייצל, בימי מלכותו בסוריה, ושמש מתורגמן לועדת קינג-קריין בשעת חקירותיה במזרח התיכון. ב-1919 היגר לארצות-הברית ועסק שם במסחר. ב-1933 חזר לסוריה וסמוך לבואו הצטרף לתנועת סעאדה, כשעיקר פעילותו בדמשק, שם קבע מושבו כסוחר. הוא היה בין שלושים ותשעת פעילי המפלגה שנאסרו ב-1935 על ידי השלטונות הצרפתיים, ולאחר שחרורו גורש משטח המנדט הצרפתי וחזר לארצות-הברית.

ז

שנת 1935 פתחה תקופה חדשה בתולדות המפלגה הסורית הלאומית. בטוח בהישגי המפלגה במחתרת וסומך על הכוח הארגוני שהקים, החליט אנטואן סעאדה להתחיל בפעולה ציבורית גלויה על ידי כינוס אספות פומביות ותהלוכות של חברי המפלגה ופירסום דברים שבכתב, שנדפסו בבית הדפוס המפלגתי בבירות. על התרחבות השפעתה של המפלגה ועל חדירתה אף לצמרת המנגנון הממשלתי הלבנוני תעיד העובדה שראש משטרת בירות, המוסלמי הסוני, הא-

משורותיה, ובתוכם גם ראשוני המפלגה ופעי-
ליה. חברי המפלגה מבין תלמידי האוניברסיטה
הקתולית-הישועית בבירות "סן-ג'וזף" הוכרחו,
באיום של גירוש מהאוניברסיטה, לעזוב את ה-
מפלגה. איום זה פגע עוד יותר במורים שבמוס-
דות החינוך בלבנון, שהוכרחו לבחור בין המש-
רה לבין המפלגה. תהליך זה מיעט את חלקם של
המשכילים במפלגה וגרם לעליית אנשים משכי-
לים פחות לעמדות-מפתח בתוכה. אלה ששמרו
אמונים למפלגה נאסרו וחזרו ונאסרו, ואף סע-
אדה עצמו היה שוהה בכלא ובחופש לסירוגין.

בסוף 1938 יצא סעאדה את הלבנון. הוא הו-
דיע על שובו לבראזיל, שם ישבו בני משפחתו.
אכן בידי השלטונות הצרפתיים היו הוכחות, כי
בדרכו לבראזיל עשה סעאדה תקופה ממושכת
בגרמניה. עם פרוץ מלחמת העולם נאסרו חברי
המפלגה הסורית הלאומית (הסוציאליט) כסוכני
האויב, ומיסמכים שונים שנתגלו בידי הפעילים
שבהם העידו, לדברי הבולשת הצרפתית על קש-
ריהם עם המפלגה הנאצית בגרמניה ועל קבלת
כספים ממנה. שנות המלחמה השכיחו למעשה את
אנטואן סעאדה ואת מפלגתו מן החיים הציבוריים
של סוריה והלבנון. הארגון אשר בשנים 1932-
1935 הגיע לשיא של הצלחה בתנאי קיום במה-
תרת, נכשל כאשר יצא לפעול בגלוי. חזרתה ל-
מחתרת מצאה את המפלגה הסורית הלאומית
(הסוציאליט) חלשה לאין שעור לא רק במספר
חבריה אלא גם ביכולתה לעמוד בפני רדיפת ה-
שלטון, כשמנהיגה ומקור השראתה אינו עמה.

בשנת 1947 חזר אנטואן סעאדה ללבנון. את
שנות המלחמה בילה בבראזיל שם עסק בפעולה
עתונאית וציבורית בקרב יוצאי סוריה והלבנון.
בבירות מצא סעאדה את מפלגתו קיימת בשם
חדש: "מפלגה לאומית" בלבד. בסוריה נתקיי-
מה המפלגה בשמה המקורי: מפלגה סורית לאו-
מית. מצע המפלגה לא שונה בשתי המדינות מכפי
שנקבע בשעתו על ידי סעאדה, אם כי עתה סופ-
חה גם עיראק לתחומיה של "סוריה הטבעית"
ההיסטורית, ולימים — אף קפריסין, בהיותן חלק
של "התרבות הארמית" העתיקה.

רי בהופעותיו הפומביות ובפירסומיו תקף סעאדה
את "הגוש הלאומי" ואת מנהיגו ג'מיל מרדם
(ראש ממשלת סוריה עם עליית הלאומיים לשל-
טון בסוף 1936). כשם שביטול העדות שבמצע
סעאדה עורר התנגדות בלבנון, כך ראתה דעת
הקהל המוסלמית בסוריה בהפרדה בין המדינה
והדת שבאותו מצע חתירה ישירה תחת מעמד
האיסלאם כדת רשמית של סוריה. כך נמצאו אנ-
טואן סעאדה וחבריו נתונים באש בכמה חזיתות:
מקוממים נגדם לא רק את ראשי העדות הדת-
יות בלבנון כי אם גם את מנהיגי התנועה הלאו-
מית בסוריה המקובלים על הציבור, ואת השל-
טונות המנדטוריים של צרפת ובריטניה שחששו
מפני הגוף הראדיקאלי החדש, היוצא נגדם ונגד
ראשי האוכלוסיה המתונים יותר. כך עלה בידי
סעאדה ומפלגתו ללכד נגדם את הכל. יכולת
פעולתם נפגעה קשה.

אולם קשיים אלה לא הרתיעו את סעאדה וחי-
בר עוזריו, שקנאותם גברה עוד יותר, ומסירותם
למפלגה לא ידעה גבול. בתקופה זו שינה סעאדה
את שם מפלגתו על ידי תוספת המילה "סוציא-
ליט" (בסוגריים) לשמה הקודם. ממקורות ער-
ביים וצרפתיים בלבנון בימים ההם הוסבר לי כי
שינוי-שם זה בא יותר מתוך כוונתו של סעאדה
לחקות את המפלגות הפאשיסטיות גם בדמאגוגי-
יה החברתית שלהן מאשר מרצונו להציג את
מפלגתו כחורגת מהתחום הפוליטי המצומצם. או
גם גברו השמועות על העזרה הכספית שמקבל
סעאדה ממקורות גרמניים, ואנשי המודיעין ה-
בריטי גילו קשרים בין סעאדה לבין הועד הער-
בי העליון בירושלים, ביחוד לשם הברחת נשק
לכנופיות הערביות בארץ מסוריה ומן הלבנון.
ככל שגברה המתחחות הבין-לאומית וסכנת
המלחמה נעשתה מוחשית יותר, כן נתחזקה הח-
לטתו של השלטון הצרפתי בסוריה ובלבנון לשים
קץ לפעולות מפלגתו של סעאדה. השנים 1937-
1939 היו שנות מאמצים נואשים מצד סעאדה
לעמוד בפני הקשיים הגוברים בזירות פעולתה
השונות של המפלגה. המאסרים והלחץ הבלתי פו-
סק מצד השלטון הצרפתי גרמו לנשירת רבים

נותיה, קידמה את תכניותיה בסוריה ובעיראק ב- מידה ניכרת, הלכה ופחתה השפעתן של המפלגה הלאומית בלבנון והמפלגה הסורית הלאומית ב- סוריה גופה ככל שהסתגלות האופורטוניסטית נעשתה הקו הבולט בפעולותיהן.

בשובו מברזיל לבירות ניסה אנטואן סעאדה לארגן מחדש את מחנהו ולפתח רות מהפכנית חדשה בשורות המפלגה למלוי תפקידה ההיסטורי בתחיית ה"אומה הסורית". השנים 1947 ו-1948 עברו בפעילות פנימית של סעאדה במפלגה. אך ההפכה שחולל בדמשק חוסגי ועים בשנת 1949 העלתה שם משטר דיקטטורי ששם קץ למפלגות. כך נמנע מסעאדה לחדש את פני מפלגתו בסוריה, והוא נאלץ להסתפק בפעילותו בלבנון, בעלת המשטר הדמוקרטי, שם ערך עתה מסע תעמולה נרחב למען הרעיון של "סוריה רבתית". היו עתוננים לבנוניים שהאשימו את סעאדה כי מימן את המסע בכספים שקיבל מעבד-אללה, ונעשה כלי-שרת לחלומו הכמוס של ה-מלך ההאשמי למלוך על "סוריה רבתית" ולא על ממלכת ירדן בלבד. סעאדה השיב בהתקפות נגד, בכרוזים ובהפגנות רחוב.

המשבר הגיע לשיאו בשעה שפעולות סעאדה ומפלגתו הביאו לידי התנגשויות בין אנשי מפלגתו לבין חברי ארגון הפאלאנגות המארוני. ב-9 ביוני 1949 שרפו אנשי הפאלאנגות את משרד המפלגה הלאומית בבירות ואת בית הדפוס שלה שבאותו הבנין. סעאדה פירש מעשה זה כהכרזת מלחמת חרמה עליו ועל מפלגתו. כשה-טילה ממשלת הלבנון, בלחץ החוגים המארוניים, איסור על פעולת המפלגה הלאומית, עבר מנהיגה בחשאי את הגבול לסוריה וב-4 ביולי הכריז משם על "מהפכה" נגד המשטר הקיים בלבנון. בהמשך לכך תקפו קבוצות של המפלגה הלאומית תחנות אחדות של המשטרה הלבנונית ואחדים מאנשי המשטרה נהרגו. אנטואן סעאדה עצמו ניהל את המערכה מדמשק, שם עשה כאורחו של הרודן חוסגי ועים. כשפנתה ממשלת הלבנון לזעים בדרישה להסגיר לידיה את סעאדה המורד, סירב בתחילה המארח הסורי למלא את הב-

עם סיום מלחמת העולם, עוד לפני שובו של סעאדה, היה על שרידי צמרת המפלגה שיצאו לחפשי עם ביטול השלטון הצרפתי, לקבוע בעצ-מם את דרכיה החדשות של המפלגה בהתאם ל-תנאים החדשים שנוצרו במרחב. נאמנים לרעיון "סוריה רבתית", תמכו ב-1945 בתכניתו של הא-מיר עבדאללה, לאחד תחת שרביטו את סוריה, לבנון, ארץ-ישראל ועבר-הירדן ולהפכן למדינה אחת מתוך קשר הדוק עם עיראק, כשהם מתנגדי-דים לרעיון שבראש המדינה המאוחדת יעמוד עבדאללה או איש אחר מן השושלת ההאשמית. בלבנון הוסיפה המפלגה להלחם בעליונות העדה המארונית, וגורם זה משך אליה, כבעבר, חברים מעדות אחרות, ובעיקר מהעדה היונית-אורתודוכ-סית. הסעיפים החברתיים והכלכליים המתקדמים במצע של המפלגה אף הם משכו אליה משכני-לים, שראו בסעיפים האלה ובהפרדת הדת מהמדינה ועלית מעמדו של העובד בחיי המדינה צעד חשוב להפיכת הלבנון למדינה נאורה ומתקדמת. המפלגה הסורית הלאומית בדמשק נעשתה חמ-מה לרעיונות ראדיקאליים מכל המינים, ומשו-רותיה עלו אחדים מפעילי התנועות המהפכניות בסוריה ומנהיגיה, ובכללם אדיב שישכלי, שליט סוריה בשנים 1949-1954, ואכרם חוראני, מנהיג המפלגה הערבית הסוציאליסטית, ולאחר איחודה עם מפלגת הבעת' (התחיה), ממנהיגי מפלגת התחיה הערבית הסוציאליסטית.

על אף ההבדלים העקרוניים החשובים בין מפלגת הבעת' הפאן-ערבית לבין המפלגה הסורית הלאומית, הדוגלת ברעיון של "סוריה רבתית", לא יכלה הופעתו הדראמטית של אנטואן סעאדה בתחילת שנות השלושים בבירות שלא להטביע חותמה גם על מחשבותיו של מישל עפלאק, שיסד את הבעת' בשנת 1940. את מקומו של אנטואן סעאדה אדה בחיים המדיניים של הערבים יש להעריך איפוא לא רק מצד הצלחתו או כשלונו בהשגת מטרתו, אלא מצד מקומו בשלשלת התנועות ה-דוגלות במטרות מהפכניות באמצעים ראדיקאליים אשר קמו באזור זה למן שנות השלושים. והנה בעוד שמפלגת הבעת', עם כל תבוסותיה וכשלו-

למייסדה יותר מאשר לראש ארגון מדיני. בעיניהם נחשב האיש לקדוש ולמעונה, כחסן וחוסן-יין בעיני השיעים או צ'ה גווארה הקובאני בעיני חסידיו.

באחד הכרוזים שפירסמה המפלגה בבירות לזכר מנהיגה ביום השנה למותו הובאו דברי שרה הייל לאמור: "... אין דבר העומד בפני רצונו של האיש המוכן לנצח כל מכשול שלפניו. רק מוגי לב הם בנופלים!". המנהיג היה לאגדה ו-לסמל.

באנטואן סעאדה חוברו תכונות מהפכן ומנהיג, אך מקור חולשתו היה התלישות מהמציאות שבתנאיה פעל מאז הגיע ללבנון בשנת 1932. האסטרטגיה הפוליטית שלו היתה פגומה משום קוצר-ידו בהערכת עובדות ובשיקול השפעתן על תכניותיו. שאיפתו לביטול המסגרות העדתיות לקתה בהפלגה ובחוסר ריאליזם. נסיונו לעקור את הלאומיות הסורית מרקעה הערבי קומם נגדו חלקים ניכרים של הציבור הערבי-המוסלמי אף לא הקנה לו תמיכה בעדות אחרות. אופיו והרעיונות שקלט מסורל ואחרים הביאו אותו למעשי הרפתקאות נטולי יסוד וסיכויי הצלחה, שבקבות אחד מהם הוצא להורג. שורש הטרגדיה של סעאדה היה בצירוף של מיליטאנטיות דרום-אמריקנית, שבאווירה גדל ונתחנך, עם קוצר-רוח ומוג לוהט ערבי שספג בבית אביו. צירוף זה לא עמד במבחן בשעה שהמתכנן והמארגן שבסעאדה היה צריך לפנות מקומו למדינאי פרגמטי ותכליתי. תי. התקופה גם היא היתה בעוכריו. היא שראתה בעליית הפאשיזם באירופה ראתה גם בשקיעתו. הדיקטאטור בכוח לא הגיע לראות את חלומו ב-פועל. המחזה המוצג עתה בבירות מזכיר לציבור בעיר שבה פעל והועלה לגרדום את הראשון בשלשלת המורדים וה"דיקטאטורים" שעלו על במת המדיניות הערבית בעשרות השנים האחרונות וירדו ממנה—רובם כדרך שסיים הוא את חייו. והמחזה שבחיים עצמם עוד נמשך.

קשה. רק לאחר שלחצו עליו מצדדים שונים, וב-הם ממשלת מצרים ונציגי בריטניה וצרפת, נענה זעים לדרישת ממשלת הלבנון וב-7 ביולי הוס-גר סעאדה. כעבור יום, ב-8 ביולי 1949 הוצא אנטואן סעאדה להורג לאחר משפט קצר ואישור פסק הדין על-ידי ראש ממשלת לבנון, ריאד אל-צולח, מראשוני המנהיגים של התנועה הערבית הלאומית, מאנשי המימשל של המלך פייצל ב-דמשק וחרב המשלחת הסורית-פלשתינאית ליד חבר הלאומים בז'ניבה. ב-18 באותו חודש הועמדה המפלגה הלאומית בלבנון מחוץ לחוק.

מעשהו של הרודן הסורי עורר זעם בקרב חברי המפלגה הסורית הלאומית, וכאשר הוא וראש ממשלתו מוחסין אל-בראזי הוצאו להורג כעבור זמן קצר, עם תפיסת השלטון בדמשק בידי סאמי אל-חנאווי ואנשיו, ראו בזה חברי המפלגה הסורית הלאומית נקמה על רצח מנהיגם. ריאד אל-צולח, ראש ממשלת הלבנון, שבאישורו הוצא סעאדה להורג, נרצח ב-16 ביולי 1951, כאשר ביקר לפי הזמנת המלך עבדאללה ברבת-עמון. הרוצח היה חבר המפלגה הסורית הלאומית. חמישה ימים לאחר רצח ריאד אל-צולח נפל המלך עבדאללה בחצר מסגד אל-אקצא מכדור של מת-נקש. עבדאללה, אף הוא כאנטואן סעאדה, חלם ופעל בלי הצלחה להגשמת הרעיון של "סוריה רבתית", אם כי כמדינה בעלת צביון ערבי מובהק וכנקודת מוצא לאחדות ערבית גדולה יותר תחת שלטונו. עם מותם של אנטואן סעאדה והמלך עבדאללה ירדו מן הבמה המדינית במחנה הערבי שני לוחמים אמיצים ונועזים לאותו רעיון, שמשך את לבם—איש איש בתחומו ובאמצעים משלו, כשכל אחד מהם מתכוון לדבר אחר.

שמונה ביולי נעשה בקרב חברי המפלגה הסורית הלאומית ובקהל מעריציו של אנטואן סעאדה ליום אבל המוקדש לזכרו. באותו יום מקיימים חברי המפלגה אסיפות-אבל שבהן מזכירים את המנהיג ואת מעשיו ואת מסירת נפשו. יחסם לסעאדה הוא כיחסם של חברי כת דתית